

льская группа НОРМА—ИНФРА М), 2002. — 616 с.

6. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія / Н.В. Артикуца. — К.: Сти-лос, 2002. — 196 с.

7. Губаева Т. Терминология правоприменительных актов / Т. Губаева // Известия ву-зов. — 2003. — №3. — С. 20-29.

8. Бриль К.І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 215 с.

9. Суменков С. Ю. Правоприменительное усмотрение как условие реализации юри-дических исключений / С. Ю. Суменков // Ученые записки Казахского государственного університета. — 2009. — Том 151. — кн. 4. — с.26-33

10. Адыгезалова Г.Э. Социологическая юриспруденция США в XX веке: формиро-вание доктрины, развитие и совершенствование правопорядка. — СПб.: Изд-во «Юриди-ческий центр — Пресс», 2012. — 270с.

11. Llewellyn K. The Case Law System in America / Ed. by P. Gewirtz. Chicago: The University of Chicago Press, 1989. P. 76-77

Єрмоленко Ю.В.,

аспірант заочної форми навчання

Науковий керівник – д.ю.н., доц. **Боняк В. О.,**

завідувач кафедри

теорії та історії держави і права,

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Метою даного дослідження є аналіз законодавчої дефініції поняття кон-ституційної скарги. У національному законодавстві України цей інститут вперше дістав свого закріплення у ст. 151¹ Основного Закону. Цей конститу-ційно-правовий припис передбачає, що Конституційний Суд України вирі-шує питання про відповідність Конституції України (конституційність) зако-ну України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Консти-туції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано [1].

Легальну дефініцію поняття «конституційна скарга» закріплено в ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р.: конституційна скарга – це є подане до Суду письмове клопотання щодо пере-вірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону Украї-ни (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рі-шенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу [2].

У межах теорії законодавчої техніки вченими обґрунтовано низку вимог до законодавчих дефініцій. З цього приводу Т. Подорожна зауважує, що за-

конодавчі дефініції повинні не просто визначати поняття в тексті закону, але й відображати його суттєві ознаки, давати вичерпне тлумачення. У тлумаченні пояснюється принципний зміст правових нормативних приписів, які заклав законодавець. Таке тлумачення називається офіційним і автентичним, а його наслідком є особлива форма приписів – пояснення, що виступають як дефінітивні положення. Тому, як стверджує вчений, законодавчі дефініції є способом тлумачення, яке здійснює законодавець [3].

Спробуємо оцінити вищенаведену легальну дефініцію «конституційна скарга» на предмет її термінологічної та методологічної коректності, а також повноти вміщених у ній суттєвих ознак досліджуваного поняття. Всупереч усталеному в сучасній правовій доктрині погляду на конституційну скаргу як звернення або форму звернення, законодавцем при розкритті змісту однойменного поняття як ключовий вжито термін «клопотання».

Великий тлумачний словник сучасної української мови містить таке трактування слова «клопотання»: «1. Дія за значенням клопотати й клопотатися. За клопотанням кого, чого – завдяки чийсь проханням, старанням. 2. Писана заява, прохання про що-небудь, яке подають до офіційної установи [4]. Таке тлумачення словосполучення «конституційна скарга» в контексті законодавчої дефініції однойменного поняття свідчить про те, що конституційна скарга являє собою письмове *прохання* особи, адресоване Конституційному Суду України. У зв'язку з цим виникають такі питання: 1) якою мірою припис ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» узгоджується з положеннями, закріпленими у ст. 3 Основного Закону Української держави, а також тими ідеями теорії правовідносин, які, зокрема, визначають характер взаємовідносин між взаємокореспондуючими одне одному правами і обов'язками їх суб'єктів?; 2) у якій ролі виступає фізична особа, котра звертається до Конституційного Суду України (у ролі прохача чи рівноправного суб'єкта права)?

Згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України, «... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Якщо зобов'язаною стороною конституційно-правових відносин, у межах яких утверджуються та забезпечуються права і свободи людини, є держава в особі Конституційного Суду України, який ухвалює свої рішення від її імені, то уповноваженою стороною (тобто контрагентом) виступає людина, чиї права порушуються тією самою державою в особі Парламенту, котрий приймає неконституційні (тобто такі, що не відповідають Конституції України) закони.

Враховання положень, закріплених у чч. 1–2 вищезгаданої статті Основного Закону держави, за якими «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність», свідчить про те, що фізична особа, чиї права порушені законом, не повинна виступати у ролі прохача, оскільки однією з правомочностей суб'єктивного

конституційного права на звернення є можливість вимагати належної поведінки від зобов'язаної сторони в особі держави, яку представляє Конституційний Суд України. Більш коректним, на нашу думку, є судження про конституційну скаргу як звернення з вимогою (за аналогією з легальною дефініцією поняття скарги, закріпленої в ч. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян»), а не з проханням. Скарга, відповідно до вищезгаданої норми Закону, являє собою звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [5].

Згідно з нормами чинного законодавства, предметом конституційного контролю за конституційною скаргою фізичної особи є відповідність Конституції України (конституційність) закону України чи його окремих положень, що повністю узгоджується з п. 1 ч. 1 ст. 92 Основного Закону, за яким виключно Законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, їх гарантії та основні обов'язки громадянина.

Прагматична практика свідчить, що норми права, які визначають права і свободи людини і громадянина, а також гарантії цих прав і свобод знаходять своє закріплення не лише в законах, але й у інших нормативно-правових актах, що ухвалюються органами публічної влади на підставі закону. Підтвердженням цього умовиводу є нормативні приписи, закріплені в чч. 2–3 ст. 57 Конституції України, за якими: закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом; закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Прикладом підзаконного нормативно-правового акта, що є своєрідною гарантією закріпленого у ч. 1 ст. 57 Основного Закону України конституційного права кожного знати свої права і обов'язки, є Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» [6].

Вважаємо обґрунтованим розширення предмета конституційного контролю за конституційною скаргою в частині джерел права, а саме, те, що Конституційним Судом України на предмет відповідності Основному Закону держави мають перевірятися не лише закони, але й ті підзаконні нормативно-правові акти, що охоплюються обсягом поняття «законодавство». Так, згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі щодо тлумачення однойменного терміна, до таких джерел права, крім законів, віднесено і постанови Верховної Ради України, і укази Президента України, і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України та законів України [7].

Як нами зазначалося вище, необхідною умовою подання конституційної скарги до Конституційного Суду України є вичерпання усіх інших націона-

льних засобів юридичного захисту (ст. 151¹ Основного Закону). Ця юридично значуща обставина знайшла своє відображення в аналізованій нами законодавчій дефініції у таких словах: «...закону України (його окремих положень), що застосований в *остаточному судовому рішенні* у справі суб'єкта права на конституційну скаргу». У такий спосіб законодавець фактично визнав, що національні засоби юридичного захисту вичерпуються судовим рішенням апеляційної (або касаційної) інстанції, що обумовлено особливостями національного процесуального законодавства. Вказаний умовивід узгоджується з положеннями теорії прав людини в частині механізму їх охорони та визнання найбільш дієвим і ефективним засобом захисту прав і свобод людини саме судового захисту.

Водночас у легальній дефініції «конституційна скарга» не вказано, у зв'язку з чим виникла потреба перевірки закону чи іншого нормативно-правового акта, що застосований в *остаточному судовому рішенні*, на предмет відповідності Основному Закону держави.

Як зазначено в науковій літературі, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів з погляду як матеріальної, тобто змістовної їх перевірки, так і формальної, тобто перевірки відповідності встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності та дотримання конституційних повноважень при їх прийнятті (ч. 1 ст. 152 Конституції України) [8].

Зважаючи на нормативні приписи чч. 2–3 ст. 22 Основного Закону, за якими конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів чи внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, найбільш ймовірною підставою для визнання правового акта неконституційним може бути порушення ним, як однією зі складових предмета конституційного контролю, прав і свобод людини. Тому вважаємо, що законодавча дефініція поняття «конституційна скарга» має містити у собі посилання на цей факт.

Аналізована нами легальна дефініція, закріплена в ч. 1 ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», не містить вказівки і на коло суб'єктів, уповноважених звертатися до цього органу державної влади з конституційною скаргою. Ця прогалина усунута суб'єктом законотворчості у ст. 56 вищезгаданого Закону. Аналіз змісту вищевказаних статей свідчить про те, що суб'єктами права на конституційну скаргу є фізичні особи (громадяни держави, іноземці та особи без громадянства), а також юридичні особи приватного права, щоправда, конституційну скаргу від такої організації підписує уповноважена на це фізична особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи.

Отже, зважаючи на аналіз вищенаведених доктринальних підходів до розуміння досліджуваного нами поняття, а також враховуючи положення ч. 1

ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що містить законодавчу дефініцію досліджуваної категорії, пропонуємо таку інтерпретацію поняття «конституційна скарга»: це письмове звернення фізичної особи від власного імені або від імені юридичної особи приватного права до Конституційного Суду України з обґрунтованою вимогою перевірки на відповідність Конституції (конституційність) нормативно-правових актів Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України (окремих їх положень), норми яких застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу та порушують гарантовані Основним Законом держави його конституційні права і свободи.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А.В., 2016. -76 с.
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 35. – Ст. 376.
3. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монограф. / Т. С. Подорожна. – Львів : ПАІС, 2009. – С. 151–152
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. –
5. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
6. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 № 503/97 (Редакція станом на 23.11.2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/503/97>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/v012p710-98>.
8. Конституція України : Науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін. ; ред. кол. : В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой ін. – Харків: Видавництво «Право» ; К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 755–756.